

Ritvalan helka

ELSA ENÄJÄRVI-HAAVIO *Ritvalan helkajuhla*. WSOy. Hki 1957. 406 s.

Sääksmäen Ritvalassa vietettiin vielä viime vuosisadan puolivälissä säännöllisesti joka kevät perinnäistä helkajuhlaa, jota oli siellä vietetty niin kauan, että sen alkuperästä ei ollut mitään tietoa, ja jota katsot-

tiin myös tultavan viettämään yhtä etäiseen tulevaisuuteen saakka. Sannottiin: »Jo sitte mailmakin loppuu kuin Ridvalan Helka ja Huittulan vainio». Tapa säilyi niin kauan kuin säilyi usko sen merkitykseen; oli ni-

mittäin niin, että Ritvalan peltojen arveltiin lakkaavan kasvattamasta viljaa, ellei »helkaa huudettaisi», kuten juhlatapaa itse paikkakunnalla nimettiin. Vuosisadan lopulla helan huutaminen kävi yhä epäsäännöllisemmäksi lopulta kokonaan lakataksaan, kunnes se taas herätettiin eloon, nyt uudenaikaisen kotiseutujuhlan merkeissä.

Helatorstaista aina Pietarin päivään saakka jokaisen pyhäpäivän ilta-puolella kokoontuivat ennen Ritvalan neidot — katsojajoukon seuraamina — kylän keskellä olevalle raittien ristille, josta tiet haarautuivat neljään eri suuntaan; ja sieltä he vaelsivat kulkueena kolmea tietä kylän vanhan alueen rajoille saakka palaten aina lähtökohtaansa, kunnes viimeksi suuntasivat neljättä tietä pitkin kulkunsa jonkin matkan päässä kylästä sijaitsevalle Helkavuorelle. Kulkiessaan he lauloivat.

Helkavuorella ei viivytty kauempaa kuin oli tarpeen laulun loppuun saattamiseen: sieltä palattiin välittömästi takaisin. Varsinkin juhla-kauden keskeisenä suurena pyhänä, helluntaina, hajaannuttiin vielä kylän eri taloihin tanssimaan ja leikkimään; illalla loimusivat kukkuloilla helavalkeat.

Neitojen juhlassa esittämät laulut, joita on tapana nimittää *helkavirsiiksi*, olivat sepitettyt vanhaan suomalaiseseen runomittaan; ne olivat tarkoin määrättyt ja aina samat. Yleensä laulettiin kunakin iltana vain Alkuvirsi ja yksi muu laulu: Matalleen virsi, Inkerin virsi, Annikaisen virsi; lopuksi esitettiin Loppuvirsi. Laulaminen tapahtui säkeitä neitorivi neitoriviltä kerraten ja aina liittäen väliin refrengi, joka alkujaan on yhä uudelleen ja uudelleen julistanut Jumalan olevan joukossa myötä, mutta joka myöhemmin — papiston

vaikutuksesta — on vaihtunut muotoon »kauniissa joukoss». Lyyrillisiä alku- ja loppusanoja lukuun ottamatta helkavirret — jotka muodossa tai toisessa, vaikkakaan eivät tällaiseen juhlatapaan liittyneinä, ovat olleet tunnettuja myös eräillä muilla seuduilla, nimenomaan Inkerissä — ovat kertovia runoja, joista kukin esittää erään nuoren naisen kohtalon. Matalleen virsi kertoo kauniista ja ylpeästä, mutta syntisestä naisesta, joka joutuu nöyrymään vaatimattoman karjapaimenen hahmossa ilmestyvän Kristuksen jalkojen juureen; Inkerin virsi puhtaasta ja lujasta neidosta, jonka horjumaton uskollisuus saa palkkansa; Annikaisen virsi lemmensuhteeseen petollisen nuoren vieraalta maalta saapuneen kauppamiehen kanssa antautuneesta nuoresta naisesta, jonka tarina esitetään varoituksena. Laulujen henki on korkean siveellinen, ja ne ovat runollisesti arvokkaita.

Ritvalan ainutlaatuinen juhla ja siinä laulettu virret, jotka tekee erikoisen mielenkiintoisiksi se, että Länsi-Suomessa on muuten vain peräti vähän säilynyt kalevalanmittaista runoutta, kohoavat merkillisenä saarekkeena esiin siitä syvästä onohduksen merestä, joka miltei kauttaaltaan on peittänyt alleen niiden edustaman muinaisuuden. Eiksiksi ole kumma, että ne ovat aina siitä lähtien, kun niistä vuonna 1832 saatiin ensimmäiset tiedot Elias Lönnrotin ja Kaarle Akseli Gottlundin kuvauksista, voimakkaasti kiehtoneet tutkijoiden mieliä ja että miltei jokainen suomalaisen kansanrunouden kysymyksiin selvittelijä on tavalla tai toisella joutunut koskettelemaan niitä.

Helkavirsistä ja helkajuhlasta ovat kirjoittaneet muiden mukana K. A. Gottlund, Elias Lönnrot, Julius Krohn, A. A. Borenius, A. R. Niemi,

Kaarle Krohn, F. Ohrt, V. Tarkiaisen, U. T. Sirelius, Uno Harva, Kustaa Vilkuna, Onni Okkonen. Toiset heistä ovat pyrkineet osoittamaan juhlan alkuperän ikivanhaksi ja pakanalliseksi, toiset keskiaikaiseksi; juhalle on usein haluttu löytää selitys siinä esitettyjen laulujen sisällyksestä; se on myös monesti yhdistetty suhteellisen laajalle alueelle levinneeseen helavalkeiden polttamistapaan; helkavirsille on jo kauan siten onnistuttu osoittamaan kansainvälisiä vastineita. Kaikkien selitysten puolesta on esitetty usein vahvoiltakin vaikuttavista todisteista; mutta jokaisessa tulkinnassa on ollut sama perusheikkous: kukaan ei tähän mennessä ole perusteellisesti syventynyt käytettävissä olevaan ainekseen, seulonut perimätietoa kriittisesti ottaakseen kerta kaikkiaan selville, mitä sen perusteella todella voidaan sanoa tiedettävän, ja mikä on vain muistiinpanijain ja tutkijain arvelua ja yhdistäntää.

Tämän on sen sijaan tehnyt nyt esiteltävänä olevan teoksen, »Ritvalan helkajuhlan», kirjoittaja, tammi-kuussa 1951 kuollut suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen dosentti Elsa Enäjärvi-Haavio, jonka ei ollut suotu nähdä monivuotisen hartaan työnsä tulosta valmiina: se on ilmestynyt hänen puolisonsa, professori Martti Haavion, viimeistelemänä ja eräiltä osilta täydentämänäkin. Tekijä, joka jo kymmenen vuotta sitten julkaisi helkatutkimustensa ensimmäisenä osana teoksen »Inkerin virsi» — sen tiivistelmä sisältyy tähän kirjaan —, on Ritvalan helkaa kokonaisuutena tarkastellessaan perusteellisen lähdekritiikin suorittaen pystynyt osoittamaan, mitkä sen ympärille joko säilyneessä perinteessä tai tutkijoiden aatteissa kietoutuneista seikoista alku-

jaankin kuuluvat yhteen, mitkä taas on pidettävä erillään. Minusta näyttää, että tämä on johtanut hänet ratkaisemaan helkajuhlan vaikean arvoituksen oikein.

Analysoituansa jokaisen juhlan viettotavoista ja siinä esitettyistä lauluista aikojen kuluessa tehdyn muistiinpanon — jolloin hän on todennut sen tärkeän seikan, että yksikään näiden muistiinpanojen tekijöistä ei itse ole nähnyt todellista helkajuhlaa —, tutkittuansa saatavissa olevat tiedot niistä henkilöistä, joiden kertomaan ja laulamaan ne perustuvat — jolloin hän on todennut Hämeessä esiintyneen samanlaisia runonlaulajasukuja, joita tunnemme Karjalasta —, ja suoritettuaan laajalle ulottuvia vertailuja muuhun sekä suomalaiseen että kansainväliseen perinteeseen hän on tehnyt seuraavat merkittävät havainnot: Helkajuhla ja sen kanssa yhteisinä pyhinä tapana ollut helavalkeiden poltto eivät kuulu toistensa yhteyteen muuten kuin tutkijoiden mielikuvituksessa; helkavirsien sisällyksestä ei ole mahdollista tehdä juhlan alkuperää ja tarkoitusta koskevia päätelmiä. Ritvalan neitojen vaellus Helkavuorelle tapahtui iltapäivällä, ei illalla, jolloin valkeita vasta poltettiin; eikä niitä poltettu Helkavuorella lainkaan; heidän esittämänsä laulut ovat alkujaan aivan erillisiä ja eri lähteistä peräisin.

Alkuvirsi on siten muodostelma eräistä nuorten neitojen laulamina muuallakin tunnetuista lyyrillisistä aiheilmistä. Matalenan virsi pohjautuu katolisen kirkon piirissä suuren suosion saavuttaneen pyhän Maria Magdalenan legendan aiheesta sepitettyyn kansainväliseen legendalauluun. Inkerin virren esikuvana on ollut Ruotsista meille saapunut ritari-balladi. Porvarilliseen kaupunkimiljööseen kuuluva Annikaisen virsi,

joka ilmeisesti on sepitetty hansakaupan aikaisessa Turussa, liittyy sekin tyylillisesti skandinaaviseen balladiperinteeseen. Loppuvirteen sisältyy toisaalta aihehma lähteelle rienvästä hirvestä, joka liittyy helluntain kristilliseen symboliikkaan, toisaalta helkajuhlaan sovitettu niinkään kristillinen lopputoivotus.

Itse juhlatapa osoittautuu sitä kyllin laajan vertailuaineiston valossa tarkasteltaessa moniselitteiseksi: siinä, kuten kaikissa kulttuurin ilmiöissä, on erotettavissa useita kerrostumia. Pohjimmaisena siinä on tietty sosiaalinen tapa: kylän neitojen ryhmän kevätkesäinen laulantavaellus, samanlainen, joka on tunnettu myös Inkeristä ja jolle on liittymäkohtia Keski- ja Etelä-Euroopassa saakka. Siihen on yhtynyt katolisen kirkon piirissä käytännössä ollut rukouskulkue, jonka tarkoituksena on ollut peltojen kasvun siunaaminen, edistäminen ja suojaaminen — huomattakoon, että helatorstai ja Pietarin päivä ovat perinnäisten käsitysten mukaan ne rajapyykit, jotka sulkevat väliinsä viljan kasvamisen ja tuleentumisen ajan,

samoin kuin helkajuhlan. Edelleen siihen on liittynyt piirteitä niistä kristillisistä prosessioista, joilla Vapahattajan taivaaseen astumisen päivänä, helatorstaina, on ollut tapana jäljitellä opetuslasten vaellusta Öljymäelle; vastaavanlaisia uskonnollisia kulkueita on järjestetty myös helluntaina.

Ritvalan helkajuhla virsineen on mielenkiintoinen ja tärkeä tutkimuksen kohde: sen yksityiskohtainen analyysi avaa niin kauas ja syvälle ulottuvia kulttuurihistoriallisia näköaloja, että voidaan empimättä väittää sen selvittelyn merkityksen ulottuvan kauas yli sen varsinaisen aiheen rajojen. Kun lukee Elsa Enäjärvi-Haavion älykkään, henkevän, terävästi erittelevän, järkähtämättömän johdonmukaisesti tosiasta toiseen etenevän loistavatyyllisen teoksen — voin vakuuttaa, että se kaikessa pätevässä tieteellisyydessään ei ole raskasta luettavaa —, ei voi muuta kuin syvästi valittaa sitä, että suomalaisen perinteen ja suomalaisen kulttuurin harrastajat eivät enää saa odottaa hänen kynästään uutta samanlaista.

JOUKO HAUTALA